

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים כ"א עמוד א'

בגמ', אין הכרעת שלישית מכרעת.

א. בביאור הדברים אמי אינה הכרע כתב הרשב"י (תשובות סימן ו'): פירוש אמרו לו אין הכרעת שלישית מכרעת, כלומר התלמיד ששומע דברים מפי רבותיו יכול להכריע עליהם **מפני ששמע טעמים וראיותיהן מפיהן ורואה טעמו של אחד מהן**, כדאמרינן (שבת כ"ט.) בקולי מטלנית שנחלקו ר' אליעזר ור' יהושע שר' אליעזר אמר בין מן המוכן בין שלא מן המוכן אמר בין מן המוכן בין שלא מן המוכן טהור, ור' עקיבא תלמידו של ר' עקיבא (היינו דור אחד יותר מאוחר מהתלמיד) לא היה יכול להכריע, דכיון שר' עקיבא לא הכריע ששמע טעמים מפיהם, תלמידו מנא לה? ודומה לזה רבי לא שנאה ר' חייא מנא ליה (עירובין צ"ב.). והכי נמי בית שמאי ובית הלל פליגי (פסחים כ:) בתשפך חבל [או] תעשה זלף, ורבן יוחנן בן זכאי קבל מהליל ומשמאי, ור' אליעזר תלמיד רבן יוחנן, ור' עקיבא תלמיד ר' אליעזר, ור' יוסי אביו של ר' ישמעאל תלמיד ר' עקיבא (היינו ר' ישמעאל היה בנו של תלמיד ר"ע, ור"ע תלמיד ר"א, ור"א תלמיד ריב"ז, וריב"ז תלמיד הלל ושמאי), כדאמרינן (יבמות ס"ב): עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם והם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי [וכו']. והכי אמרו לו [לר' ישמעאל בסוגיין בפסחים] אין הכרעת שלישית מכרעת **וכל שכן רביעית**, ואפילו אתה אומר הכרע זו בשם אביך רביעית הוא לתלמידי שמאי והליל **ולא הויא הכרעה** [עיי' תוס' בסוגיין ובשבת ל"ט: כע"ז, ובהרחבה שו"ת רמ"ע מפאנו סי' ה'].

ב. ולהראב"ן ליכא לקושיית הגרי"ד **סולובייציק** ז"ל על הרמב"ם המובא [אמרי חן ממרים פ"ב ה"א ומשם] **בחיודשי הגרי"ז** (זיר נ"ג.) בשמו: "צ"ע בגמ' מכדי אין הכרעת שלישית מכרעת, ולכאורה י"ל בפשיטות [וכ"כ הערוך ערך **כרע ג**] דמשום דאין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חבירו עד שיהי' גדול ממנו בחכמה ובמנין, וכדתינינן בפ"ק דעדות מ"ה, ולכן רק להכרעה **בין שתי בתי דינין יש לה כח, אבל לחדש דעה שלישית ולחלוק על שניהם אסור להם**, וקשה דדעת הרמב"ם (פ"ב מממרים ה"ב) דכל עיקר הך דינא דאין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חבירו אא"כ וכו', אינו אלא בגזירה או תקנה או מנהג, **אבל בהוראה דהיינו אם בי"ד הראשון פסק דין לפי דעתם, אז יכול בי"ד שני לחלוק מסברא אפי' אם אינם גדולים בחכמה ובמנין**, שנא' אל השופט אשר יהי' בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בי"ד שבדור, ולפי"ז צ"ע מהגמ' מכדי אין הכרעת הדעת מכרעת, דשמא הם באמת חולקין על בי"ד שלפניהם. [וכו' עעו"ש שמיישב שי' הראב"ד, אך בסוף דבריו חוזר שוב] אך לדעת הרמב"ם לכאורה צ"ע וכנ"ל". אך לפי ביאורו של הראב"ן "אין הכרעת" דור "שלישי" וכ"ש דור רביעי "מכרעת" לא קשה מידי, ודו"ק.

במשנה כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעוף.

ג. כתב **הבכור שור** בסוגיין וז"ל: "ראיתי להזכיר כאן מה שחידשו קצת סופרי זמנינו להתיר למכור לעכו"ם קודם הפסח בהמות שלו גם חמץ שדרכם לאכול כל ימות השנה כדרך מכירת חמץ הנזכר באו"ח סי' תמ"ח **והבהמות אוכלים חמץ כל ימי הפסח** ואחר הפסח חוזר ולוקח אותם מהגוי, **ומימי לא ראיתי כך** ובפרט בעיר הזאת אשר רוב משא ומתן שלהם היה בעשיית חמץ יי"ש ושכר ומהפסולת היו מפטמים בהמות מהם לחלב ומהם לשחיטה, ובהגיע ימי הפסח אף שכולם היו מוכרים חמץ שלהם לעכו"ם כנהוג, מ"מ לא אשתמיט חד למכור גם הבהמות להאכילם חמץ, והיו הבהמות מתקלקלים מאד עד איזה שבועות אחר הפסח שחזרו לאיתנם, ואמרתי אסורה נא ואראה המראה הגדול הזה וכי הראשונים לא ידעו לדמות מכירה זו למכירת חמץ ומה טעם יש בה, ואחרי העיון קצת אמרתי דלא דמו להדדי כלל דהנה מעיקרא דדינא פירכא על מכירת חמץ הנהוג **הלא מוכחא מילתא דהערמה טובא שזה הקונה לאו גברא דאורחיה מעולם לקנות כך וזה אין דרכו למכור כך ועל הרוב הקונה הוא עני וקונה בכמה מאות חמץ כנהוג עתה שאין מוכרים בדבר מועט ושאר הוכחות טובא**, אלא נ"ל כיון דהאיסור מדרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי וכל אחד מבטל חמצו בלב שלם כמ"ש הפוסקים דצריך ליתן כל ממונו ולא יעבור על לא תעשה וכ"ש איסור חמור כזה ולא נשאר כ"א איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם, הם אמרו והם אמרו להתיר מכירה זו [וכו'], אמנם כל זה להפקיע איסור דרבנן ומחמת הדחק שיהיה הפסד גדול ורב כשיבערו כל חמצם והתירו למכור באופן הנ"ל ולא פלוג בין רב למעט, **אבל להפקיע איסור דאורייתא דהיינו להאכיל בהמות ישראל חמץ בפסח לא מהני מכירה שידוע שכוונתו רק להאכיל ולא להניח כך**, והכי מוכח מלשון רש"י ז"ל שפ"י בשבת דף קל"ט ע"ב אהא דאמרינן התם הערמה דרבנן היא וז"ל הך הערמה לאו באיסור דאורייתא היא אלא באסורא דרבנן וכו' עכ"ל, אלמא דאי דאורייתא לא הוה שרינן הערמה כלל [וכו'], **ולכן ישתקע הדבר ולא יעשה כן בישראל**" עכ"ל.

ד. **והנתיבות** בחיבורו **מקור חיים** (הל' פסח סימן תמ"ח ביאורים ס"ק י"א) האריך לחלוק עליו, וכתב: הנה התבואות שור כתב לאסור מכירת בהמות אוכלות חמץ לגוי קודם פסח, ויסוד דבריו כיון דמכירה זו הערמה הוא ולא שרינן הערמה רק בדרבנן ולא בדאורייתא ומכירת הבהמות להאכילם חמץ הוא איסור דאורייתא ובפרט כי הוא הערמה מוכחת דכי ימות מן הבהמה או היא חולה בעליו הישראל יהיה משתדל בו. ותמוהין לי דבריו מאוד מה שכתב דהערמה אינו מותר רק בדרבנן, והא מערימין על מעשר שני וכתב הרמב"ם בהדיא בפ"ה מהלכות מעשר שני הלכה ח' ט' דע"י גדולים מותר אפילו בדאורייתא עיי"ש. ומה שמביא ראיה מסימן רמ"ו ס"ג דלא מהני הפקר בבהמה לענין שבת, לא דמי כלל **דדוקא הפקר לא מהני מטעם דאינו מפקיר בלב שלם משום הפסד מועט** אבל מכירה לכל ימי השבת מהני כמבואר במגן אברהם שם ס"ק ט', והטעם פשוט דלמה לא ימכור בלב שלם, **מה איכפת ליה אם העכו"ם יתן לו דמי המכירה דמסתמא אינו מוזיל במכירה משא"כ** בהפקר ודאי אינו מפקיר בלב שלם. ועוד הרי עיינו הרואות שמנהגינו להפקיע אפילו קדושת בכור דאורייתא ע"י מכירת הבהמות במכירה כזו, וג"כ כי ימות מן הבהמה אין הנכרי משלם והישראל משתדל להצילם, עכתתו"ד, יעווי"ש באריכות גדולה.

ה. והנה בתשו' **חתם סופר** (או"ח סי' ס"ב) מאריך באגרת מאולפת בספרים לנכדו של הבכור שור הג"ר **אפרים זלמן מרגליות** זצ"ל הבית אפרים והמטה אפרים ועוד, ובפתיח התשובה נראה שהחתם סופר קיבל מרבי אפרים זלמן, קונטרס עם תשובות על קושיות המקור חיים על

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

זקנו הבכור שור, החתם סופר מפליא את חשיבות הקונטרס, ואת החידושים הכתובים בה ובתחילת התשובה נראה שמסכים לחידושו וחומרותו של הבכור שור, אך כשיוצא ללקט בשדה הוא מקשה עוד כמה קושיות על הבכור שור, ואחת מהם היא מפורסמת ביותר אשר תירוצים רבים נאמרו בה: איך קאמר הבכור שור דהמכירה של חמץ לגוי מועיל רק מחמת דהוי דרבנן כיון דמדאורייתא סגי בביטול, ממ"נ אם מוכר **אחר** הביטול, הרי ביטול והפקירו **ואינו שלו** ואינו יכול למכור כל החמץ, ואם מוכר חמצו לפני הביטול הרי יש כאן **חיוב ביעור דאורייתא** ולפי הבכור שור לא מהני הערמה בדאורייתא.

אמנם, אחד מטענות המקור חיים על הבכור שור, דהא בעת שמכר הבהמות עדיין לא היה איסור חמץ דאורייתא בעולם כלל, ולא מיקרי הערמה מה שעושה שלא יבוא לידי חיוב דאורייתא שעדיין אינו קיים, ולא דמי להיכא שעושה הערמה בעת שהאיסור דאורייתא כבר ישנו בעולם. וא"כ ה"נ י"ל, דאף שיש חובת ביעור מה"ת, אבל עדיין לא הגיע זמן ביעורו, וכשיגיע זמן ביעורו כבר לא יהיה שלו, ודו"ק.

ו. [ובענין דומה, דן הג"ר **יצחק זילברשטיין** שליט"א (חשוקי חמד כאן) בכפר פינס תלה הרה"ג ר' אברהם הלל גולדברג צ"ל מודעה בבית הכנסת: 'מכירת חמץ ומבכירות', כלומר הרב נתן אפשרות שבאותו מעמד ימכרו גם את האפשרות למכור את המבכירות של הפרות, כדי שלא ישללו בהם באיסור בכור. וראה ראובן, שהיה לו חמור מבכירה, את המודעה וחשב שהכוונה של מכירת מבכירות הכוונה גם לחמורים, והלך ועשה שליח את שמעון למכור את חמצו לעכו"ם, ובתוך כך אמר לו יש לי גם חמור שהיא מבכירה, וכדי שלא אצטרך לעשות פדיון פטר חמור, תמכור לי גם את החמור, ושניהם לא ידעו מהלכה פסוקה בשו"ע (יו"ד סימן שכא ס"ב) שאסור להשתתף עם עכו"ם כדי להפקיע קדושת פטר חמור כיון שאפשר בפדיה או בעריפה. וכשנודע לראובן שאסור למכור, נסתפק שמא המכירה של החמור המבכירה בטלה, דאם היה ידוע שאסור למכור לא היה מוכר? ועוד נסתפק דאי אמרינן שמכירת החמור בטלה, אולי גם מכירת החמץ בטלה, כיון שמכר את החמץ ואת החמור ביחד, ואפילו אי בעלמא כשמוכר שני דברים ביחד ומקח של אחד מהם בטל, המכירה קיימת, הכא גרע טפי, שהרי עשה שליח למכירה, ואולי בטלה שליחותו מדין אין שליח לדבר עבירה?

והנה בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן רנז) דן בשאלה כעין זו, שמכר על ידי שליח, פרות מבכירות עם חמור מבכירה, וכתב דאף שבדיעבד שמכר כבר המכירה קיימת ומפקיעה את הבכורה, מ"מ כשמכר ע"י שליח, יש לדון דהשליחות תהא בטלה משום דאין שליח לדבר עבירה, והעלה שם כמה צדדים שהמכירה תחול, דלכאורה הדבר תלוי במחלוקת של שני תירוצי התוס' בב"מ (דף י ע"ב ד"ה דאמר), לענין קידוש אשה בעבירה ע"י שליח, אם הקידושין בטליו, או שהקידושין קיימין אלא שהשליח עבר עבירה, ויעוין בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סימן עה) ובנתיה"מ (סימן קפב). ובנידונו יש עוד שתי ספיקות: א. מפני שאין האיסור אלא מדרבנן וכבר נסתפק המהרי"ט (ח"א סימן קטז) אם אומרים בעבירה דרבנן אין שליח לדבר עבירה ב. משום שהשליח הוא שוגג שלא ידע שיש איסור במכירת החמורה לעכו"ם, ויש בזה מחלוקת הראשונים (יעוין בש"ך חו"מ סימן שמח סק"ו) אי אמרינן אין שליח לדבר עבירה כשהשליח הוא שוגג ואינו יודע שיש עבירה בשליחותו. אך למעשה סיים ההר צבי דאף דיש כמה ספק ספיקא, אולם יש לדון שלא מהני ספק ספיקא בנידון זה, כיון שבדיני ממונות לא אמרינן ספק ספיקא להוציא, ונידון הקדושה של הבכור תלויה בדיני הממונות אם חל הקנין או לא, עיין שם. והוסיף שם שכיון שמכירת החמור לא חלה גם מכירת הפרה תלויה במחלוקת הרמב"ם והרשב"ם (הו"ד בשו"ע חו"מ סימן רטז ס"ה) גבי מכר קרקע ודקלים ונתברר שאין לו דקלים, שלהרמב"ם אם אינו משלים לו הדקלים יכול לומר במקח שלם אני רוצה כשלא ידע הלוקח, ולהרשב"ם אף שאינו משלים לו, המקח קיים בקרקע, כיון שהם שני מינים, עכ"ל.

ולכאורה יש להעיר על דברי ההר צבי מדוע בסוף דבריו כשהעלה שמכירת החמור בטלה, והסתפק אם גם מכירת הפרה בטלה, כתב שהוא מחלוקת הפוסקים, ולא כתב שכיון שיש כאן ספק ממונות מספק המכירה בטלה, כמו שכתב לגבי הספק אם אמרינן אין שליח לדבר עבירה במכירת החמור. ונראה דדברי המהרי"ט נאמרו רק במקום שיש ספק אם היה כלל קנין כגון כשמכר בקנין מעות, שנחלקו הראשונים אי מעות קונות, אבל כאשר המכירה חלה בודאות, אלא שיש זכות לבטל את המקח, בזה אמרינן שכיון שחזקה שאם היו שואלים אותו היה אומר שהוא רוצה שהמכירה תחול, על הפרה, לא אכפת לי שיש אומרים שהמכירה בטלה.

אכן בנידונו יתכן שלכו"ע מכירת החמץ חלה, וזאת על פי הירושלמי (פ"ב דתרומות ה"א) ששאל כשהפריש תרומה מהטמא על הטהור, ולא ידע שזה טמא, למה לא נאמר דהוי הפרשה בטעות, ותירץ דאתה מבריחו מהקל לחמור, דהפרשת תרומה טמאה על הטהורה הוא איסור רק לכתחילה, ואכילת טבל הוא איסור חמור שיש בו מיתה, ואם נאמר שההפרשה לא חלה יעבור על איסור חמור יותר, לפיכך ההפרשה קיימת. וכך גם בענינו אם נאמר דהוי מכירה בטעות ולא חלה, בגלל האיסור דרבנן, אתה מכניסו לאיסור חמור יותר, של בל יראה.

אלא דיש לחלק דבתרומה לכתחילה תקנו חז"ל שתחול התרומה, כדי שלא יעבור על איסור חמור, אבל הכא הרי מצד הדין המכירה בטלה, ואין אנו יכולים לחדש מעצמנו לקיים המכירה כדי שלא יבא לעבור איסור חמור, ועוד דכתב המהרי"ט אלאזי (הלכות בכורות פ"ד ד"ה ואולם, הו"ד בהר צבי הנ"ל) שאפילו יש ספק ספיקא במכירה, אם בבית דין היה יכול לטעון קים לי, והיו בי"ד מעמידים החמץ בחזקתו, א"כ נמצא דהמכירה לא חלה והאיסור נגדר בתר הממון.

עוד אפשר היה לחלק בין דברי המהרי"ט לבין מכירת חמור מבכרת, דדוקא כשהטעות הוא בגוף המקח אז אמרינן דהמקח בטל, לדוגמא כשלא ידע שהמקח הוא בעל מום או שקנה בשר בחזקת כשר ונמצא טריפה שגוף המקח טעות הוא, אבל בנידונו הרי המוכר ידע שהוא מוכר חמורה ושהקונה הוא גוי, אלא שלא ידע שאסור למכור לגוי, ואין זה טעות בגוף המקח כי אם בדין ובקונה, ואולי בכה"ג לא אמרינן דהוי מקח טעות, אלא דבבית שלמה שיובא להלן הוכיח שגם בכה"ג הוי מקח טעות.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com